

the social, cultural paradigm of self-awareness of the nation. During biographical and artistic creativity of two Ukrainian writers contemporary's different possibilities self-realization a woman in national culture of the colonial people was showed. The way of L. Starytscha-Chernachivska is the part of the masculine / traditional / folk mainstream. At least, Lesya Ukrainka is the example of revolution (for patriarchal culture) and success famine / contemporary / modern project.

Keywords: culture, art, love, faithlessness, suicide, woman, man, myth.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.

УДК 821.161.2-6

Микола Сіробаба

Елементи світобудови в ліриці Віри Вовк

Стаття є спробою створення певного рівня детальності рисопису В. Вовк-поетки й умонтування його в контекст української літератури другої половини минулого сторіччя й початку нинішнього шляхом окреслення особливостей художньої реалізації авторської концепції світобудови та висвітлення специфічних рис поетики, версифікації зразків лірики, складених у збірку «Ораторія хвали».

Ключові слова: світ, світобудова, ліричне «Я», змістове навантаження, поезія

Віра Вовк не належить до числа найвідоміших українських письменників, хоча й до малознаних авторів її теж не можна віднести. Широко відома у творчому середовищі української діаспори, на батьківщині, яку покинула ще майже дитиною, вона тривалий час була замовчуваною, сьогодні ж у підручниках з історії української літератури та в довідниках згадується здебільшого в дискурсі такого історико-літературного явища як «Нью-йоркська група». Навіть присудження Шевченківської премії (2008 р.) не стало надто потужним чинником для належного поцінування її творчості читацьким і літературознавчим загалом. Між тим, на літературній ниві мисткиня працює ось уже сьоме десятиліття, виявивши себе в усіх без винятку галузевих номінаціях: поезія, проза, драматургія, переклад, літературознавство. Про рівень останнього можна судити хоча б з того, що В. Вовк студіювала германістику й порівняльне літературознавство в Тьобінгені, Ріо-де-Жанейро, Нью-Йорку й

Мюнхені, а нині є професором німецької літератури в Державному Університеті Ріо-де-Жанейро.

Сказаного, здається, досить для того, щоб зрозуміти, що залишати таку постать на маргінесах літературного контексту останніх кількох десятиліть було б не виправданою помилкою. Із цього й витікає актуальність того, про що мовимо. Бо, розв'язавши певні завдання (власне, розкривши особливості художньої реалізації авторської концепції світобудови й висвітливши специфічні риси поезики й версифікації творів, що їх беремо до розгляду), сподіваємося посприяти створенню детальнішого рисопису В. Вовк-поетки і швидшому вмонтуванню його в контекст нашої літератури другої половини минулого сторіччя й початку нинішнього, що й становить мету нашої роботи.

Певний внесок у цю справу в різний час було зроблено, зокрема, такими більш-менш авторитетними дослідниками, як С. Гординський, І. Боднарук, Л. Залеська-Онишкевич. Однак у їхніх працях подано переважно загальний огляд життєвого й творчого шляху письменниці. І. Боднарук, скажімо, наголошує на тому, що вона «унаслідила письменницький хист» від свого діда «Григорія Селянського, пароха Вовчинця біля Станиславова», який «свого часу був знаний як автор «Радикальних образків» і «Орлеанської дівчини», а також на тому, що збірка її поезій, видана 1955 року в Мюнхені «своїм зовнішнім виглядом справляє дуже миле враження». А Л. Залеська-Онишкевич де трьома сторінками, а де буквально одним абзацем побіжно окреслює творчі здобутки В. Вовк за тими номінаціями, що їх ми подали вище, насамкінець зазначаючи: «Крім творчо-особистого аспекту, є в неї (В. Вовк. – М. С.) ще один чинник із сильною мотивацією: почуття національної відповідальності. В одному інтерв'ю вона висловила, що вважає нашим найбільшим завданням поза Україною – плекання та поширювання нашої культури. І це вона виконує» [див. 1, с. 20 ; 3, с. 107].

Не впадаючи в полеміку щодо значущості наведених фактів, скажемо, що серйозне (детальне й повномасштабне) дослідження творчого доробку нашої авторки, як бачиться, ще попереду. Туди й рухаємося під звуки її «Ораторії хвали», книжки, виданої 2015 року.

«Лібрето» цієї ораторії складається, якщо не рахувати прелюдії, з десятих розділів, кожен з яких (теж, до речі, вміщуючи у собі в середньому по десять поезій) є чи то кроком на шляху світотворення, чи то складовою циклу світобудови: «Первні», «Яви природи», «Дерева», «Квіти і ягоди», «Звірі», «Птахи й комахи», «Людина»,

«Рік», «Вітчизна», «Душа». Наголосивши в кожному з розділів на найсуттєвішому, з точки зору задекларованих завдань, у підсумку матимемо більшого чи меншого рівня яскравості цілісну картину світобудови, створену нашою авторкою.

Перелік назв так і пориває сказати, що наскрізною темою тут є одна з вічних для мистецтва тем, а саме: «Людина і природа». Однак така констатація мала б поверховий характер, свідчення чого можна знайти ледь не в кожному з творів, хоча б ось у цих рядках («Гори»):

Гори підносять скалисті чола,
Де золотіє сонця корона.

Всі блискавиці, хвижі, негоди,
Все, що пройдешне, – гідне погорди.

Вітер і пісня їм до вподоби,
З Богом провадять вічні розмови [2, с. 38].

Бачимо, що йдеться про речі набагато глибші (вищі?), ніж просто стосунки між людиною і природою, та й людина як така простежується наразі неявно, хіба в ролі спостерігача-оповідача, що його значущість для гір, мабуть, не більша за ту, яка надана різного штибу негодам. Не може людина бути й посередником у провадженні вічних розмов. Адже гори своєю вічністю наближаються до самого Бога, а людина така ж пройдешня, як блискавиця. Тож, з точки зору поділу лірики за тематичними видами, це швидше філософська, а не пейзажна лірика, або, принаймні, синтез цих двох видів. Не виключаємо й того, що людини на цей час, можливо, ще не існувало, а пісня, яка до вподоби горам, не повинна збивати з пантелику, бо ж, як говорить євангеліст Іван, «споконвіку було слово», тож і пісня могла з'явитися раніше за людину. Водночас цілком очевидним видається те, що цю поезію не можна виштовхнути за межі такої вічної теми, як «Людина і Бог».

Назва твору «Вечірні хмари» з «Яв природи», як нам здається, погано допасовується до змісту: «золоті хмари», що плинуть «в синьому небі», якщо й асоціюються з вечором, то дуже віддалено. Однак суть полягає в іншому: «різні троюди й дикі харцизи» (намовники й розбійники) не від того, щоб дібратися до цих хмар, «Але спроможні там домовати / Тільки коханці, герої й поети» [2, с. 60].

Не робитимемо жодних припущень з приводу того, за якими критеріями до касти обраних потрапили саме ці представники homo

sapiens, лише вкажемо на цей факт як на складник світу, побаченого очима ліричного «Я» В. Вовк.

У розділі «Дерева» на особливу увагу заслуговує поезія «Зранений дуб», де останній, попри ознаки інвалідності («його навпіл роздерла блискавка»), усе ж зеленіє. Невідомо лишень, втамувався біль «чи далі нисе прошите серце». Втім, світові до того байдуже, йому вже майже не болить утрата набагато вагоміших речей, серед яких «Олександрівська книгозбірня, / Ацтецьке царство Монтесуми / Армада нав еспанських». Звідси випливає закономірне, але риторичне запитання: «Яка вага страждання одиниці?» [2, с. 64]. У зв'язку з цим, згадавши відомий вислів Й. Сталіна про те, що смерть однієї людини – це трагедія, а смерть мільйонів – це статистика, можемо резюмувати: в сучасному, глобально «оцифрованому» світі, вже ніщо, здається, не сприймається як трагедія. Однак, у поезії «Порічка» (з «Квітів і ягід») зустрічаємося з самотньою емпатією щодо цього екземпляру флори:

Який жаль, що твою вроду
Зужують на ласощі,
Замість тільки духовно
Тебе любити! [2, с. 82].

У тих же мініатюрах, що присвячені звірям, превалує тон безпристрасного обсерватора, який просто фіксує побачене, намагаючись, щоправда, при цьому подавати узагальнення філософського характеру. Зокрема, «Пес і кіт» є своєрідною інтерпретацією формули «красиве і корисне», виведеної свого часу М. Рильським. Екс-неокласик, як пам'ятаємо, наділив цими номінаціями троянди й виноград відповідно, а в аналізованій нами «ораторії» пес є робітником, другом, вірним сторожем, що очікує від господаря взаємності, кіт же постає самоусвідомленим і абсолютно самодостатнім красенем. Звичайно, говорити про якусь неординарність чи особливу глибину думки тут не можна, так само, як і в поезіях «Вівці» й «Осел», у першій з яких на майже пасторальному тлі (пастушок на полонині грає на сопілці, сподіваючись, що вівці, можливо, навчатися співати) робиться цілком прогнозований висновок: «Музичне діло не всім доступне / З овець породи музик не буде». Резюме другого твору звучить ще банальніше (майже в стилі «Малого Мирона» І. Франка): «Осел – тварина вперта, як осел!» [див. 2, с. 88–89].

Утім, не можна, мабуть, говорити й про недолугість авторки чи інтелектуальну обмеженість її ліричного «Я». Перед нами, як

бачиться, зразок наївного мистецтва, знаного також як примітивізм. Ці твори є таким собі вербальним вираженням того, що містять у собі полотна, скажімо, Ніко Піросманішвілі та, напевно, й нашої Катерини Білокур, які мали здатність сприймати світ ніби дитячими очима.

А от розділ «Птахи і комахи» позначений певною некомпетентністю щодо світу тварин: вісім творів тут присвячено пернатим, останній же, дев'ятий, – павукові, який зоологами визначається як членистонога тварина. Вочевидь, у нашому випадку його віднесено до комах. Ця помилка (дуже, до речі, розповсюджена) залишила поетичний світ, що його описуємо, без тих, кому належить наша планета. Маємо на увазі твердження тих самих зоологів про те, що Земля належить комахам, оскільки їхня чисельність є в рази порядків більшою за чисельність людської спільноти. Що ж до птахів, то вірш «Лелеки» виділяється з-поміж інших, оскільки перший катрен його формулює певну тезу (повернувшись із вирію до рідних гнізд, лелеки розповідають про далекий світ, про «палати і мечеті, / Високі піраміди й зігурати»), а другий катрен виглядає антитезою (ворони, круки й граки сприймають їхню розповідь за вигадку, «бо повірити не в силі / в якісь там чудеса поверх дзвіниці») [див. 2, с. 98]. Наголосимо, що така побудова (за схемою «теза – антитеза») властива для висхідної частини сонета. За бажання тут можна відзначити ще й байковий поділ на «фабулу і силу».

Найбільш довершеним, з точки зору змістового навантаження, у розділі «Людина» (якщо не в усій збірці) видається твір «Старість». Існує вислів, згідно з яким заяложеність – це коли про загальновідоме говориться з пафосом. І література в цілому чим далі, тим усе більше хибує на цю заяложеність. Поезія ж і поготів, бо має вужчі рамки, жорсткіший регламент (вимоги метрики, ритміки, строфіки тощо). А от у цьому вірші маємо доволі свіжий погляд на речі, дотичні до теми «Осінь життя» з ідеєю «Старість – не радість»:

Вітер розвіяв стежки стьожками.
Дощі розмили троянду лиця.
Та криниця завжди була біля хати,
Тепер відбігла на пів села.

Очі зелені, карі та сині
Снітяться так, як і чорна коса.
Одначе стали далекозримі,
По самі вінця Судного Дня [2, с. 116].

Незаявленість інтерпретації теми підсилюється наразі ще й, так би мовити, прозорістю викладу. Адже цілком зрозуміло, що криниця не міняла своїх географічних координат, змінилися (у бік зменшення) можливості людини, спричинивши деформацію, а якщо говорити точніше, суб'єктивізацію світосприйняття. Що ж до «далекозримих» очей, то з точки, яка на життєвому відтинку має назву «Пора й про душу подбати», вони здатні не так бачити щось, як передбачати, тому думка, викладена в другому чотиривірші, виглядає об'єктивнішою. Слід зауважити також, що навряд чи професорка університету Ріо-де-Жанейро ходить набирати воду з криниці, однак з атрибутами старості (перепрошуємо за неделікатність) вона, напевно ж, знайома, тим то й розкрила означену тему доволі майстерно. Принагідно зазначимо, що цей твір, а також перший з процитованих нами («Гори»), можуть характеризувати всю збірку з точки зору художньої форми: переважна більшість уміщених тут поезій мають обсяг 6–8 версів, розбитих на дистихи або на катрени.

Розділ «Рік» є літературним переказом фольклорної календарно-обрядової поезії, що можна зрозуміти вже з назв творів («Гайліка», «Свято Купала», «Коляда», «Щедрик», «Маланка» тощо). При цьому не спостерігається жодних претензій на оригінальність чи щось подібне.

«Вітчизна» (передостанній розділ) так само не виділяється ні особливою художністю, ні глибиною змісту, подаючи низку описів географічно-ландшафтних об'єктів і пам'яток культури, зокрема таких, як Чорне море, Дніпро, степ, кургани й могили, літописи, Золоті ворота. В окремих випадках відзначаємо намагання зробити це крізь історіософську призму: «Колиско турецьких галер / І чайок козацьких» («Чорне море»), «Було колись скитське золото, / Спорожнили кургани» («Степ») [див. 2, с. 132–138].

Фіналом «ораторії» є розділ, який названо «Душа» і якому краще відповідала б назва «Духовність», адже складають його вірші «Поезія», «Музико, безслівна молитво», «Скрипка», «Картина», «Дзвін», «Сільські ікони», «Рояль», «Балет», «Вічна флюяра» і «Пісня хвали». Втім, на художність викладу цей факт не вплинув: балет, наприклад, подано як «Мальовані ритмом скульптури», а ікони – як речі, що «По смерті нам відчинять небо», та й перший рядок однойменного твору «Музико, безслівна молитво» теж є непоганим тропом. Апогеєм же вияву духовності слід вважати «Пісню хвали», заключну поезію розділу й усієї книги, що її ліричне «Я» уособлює чи не абсолютну побожність і смирення, дякуючи Господу за все, «Що по

дорозі цвіло, чи боліло», і виголошуючи обітницю (щоправда, не лише від самого себе):

А ми приймімо смирно і покірно
Великодушні цінності небес
За кожную думку і за кожне діло:
Вінець заслуги, чи Господній хрест [2, с. 153].

Коми після слів «цвіло» і «заслуги» є чи то друкарськими (коректорськими?) помилками, чи то вказівкою на те, що «цвіло і боліло», а також «Вінець заслуги і Господній хрест» треба сприймати як еквіваленти. Крім цього, на часі буде зауваження про те, що виявлена побожність не бездоганно узгоджується з відзначеним вище твердженням про те, що «думувати» в золотих хмарах (власне, на небесах) спроможні лишень «коханці, герої й поети», оскільки християнська етика не передбачає автоматичного потрапляння до раю представників означених категорій. Щодо коханців коментарі, напевно, будуть зайвими, як, до речі, й щодо поетів: варто тільки прочитати їхні біографії, або, скажімо, вірш М. Заболоцького «Жена». Стосовно героїв мусимо згадати, що за чином Василя Великого вояки, які, хоч і не з власного бажання, а за наказом, і не знічев'я, а з благородною метою (захищаючи рідну землю, боронячи своїх близьких), але вбивали, три роки потому не допускалися до причастя.

Із точки зору версифікації, розглянуті нами твори не позначені жодним новаторством, зате мають традиційні для новочасної поезії відхилення від літературного канону (до прикладу, рими є виключно неточними, здебільшого асонансами, що наочно простежується й у процитованих віршах). У деяких випадках він, цей канон, узагалі ігнорується, через що деякі твори майже неможливо ідентифікувати за парадигмою систем віршування. Це спонукає згадати анекдотичний випадок із письменником-початківцем, якому видавець, прочитавши його рукопис, сказав: «Так писати ви зможете собі дозволити, коли станете відомим письменником, а зараз мусите писати краще». Наша авторка, напевно, вже може собі дозволити не перейматися занадто вимогами метрики, ритміки, фоніки тощо, хоча такий підхід і не є обов'язковою ознакою маститості. Думається, тут не слід казати про щось на кшталт вибриків, просто наголос робиться на тому, ЩО говорить, а те, ЯК це говорить відсунуто на задній план. Явище не нове, як кажуть, і не таке бачили, тож і наслідки не виглядають несподіванкою: етика домінує над естетикою. Але ж влучна й свіжа рима ще ніколи й нікому не заважала, до того ж важко не погодитися з тим, що вона, рима, є свідченням «шляхетного смаку та

інтелектуальної винахідливості» [4, с. 593]. Щоправда, такий предмет гордості росіян, як О. Пушкін, за свідченням сучасного російського письменника й літературознавця Д. Бикова, вважав, що «поэзия должна быть глуповатой», що не завадило йому (О. Пушкіну) номінувати поезію як думку (підкреслення наше. – М. С.), озброєну римами. Сьогодні, на жаль, замість високостандартизованої поезії все частіше доводиться мати справу з її сурогатами різного рівня вдалості.

Підсумовуючи викладене, насамперед зазначимо, що світ, побачений очима ліричного «Я» збірки В. Вовк «Ораторія хвали», є доволі своєрідним, як і його, світу, відображення. Про одні явища, події й об'єкти говориться тоном безпристрасного обсерватора, інші висвітлюються крізь призму емпатії, ще в інших звучить жаль з приводу черствості й байдужості сьогодення.

Неоднаковим щодо різних елементів світобудови є й рівень обізнаності оповідача, від чого змістовий контент узалежнюється майже напряду: вища компетенція – глибший зміст. При цьому можна відмітити як випадки подачі матеріалу за канонами примітивізму, відомого в живописі, так і спроби подати узагальнення філософського плану. Саме ці узагальнення не дають змогу віднести твори збірки до чисто пейзажної лірики, попри те, що тут фігурує чимало явищ і об'єктів природи, а також стосунків у царині теми «Людина і природа». Тож, якщо говорити про тематичні види лірики, то в нашому випадку це синтез пейзажної лірики й філософської.

До особливостей komponування належить той факт, що деякі твори складено за схемою «теза – антитеза», відомою як неодмінний чинник побудови висхідної частини канонічного сонета. Формозмістова єдність у проаналізованих віршах дотримана, але спостерігається акцент на змістовому навантаженні, а вимогами щодо його, змісту, оформлення нерідко нехтується, особливо це стосується естетичного нюансування. Версифікаційна складова збірки не дає підстав говорити про будь-яке новаторство, натомість чимало віршотворчих нормативів порушено настільки, що окремі твори важко віднести до певної системи віршування. Насамкінець висловимо сподівання, що наша праця бодай на крок наблизилася вітчизняне літературознавство до повномасштабного висвітлення постаті В. Вовк-поетки, чому сприятиме, зокрема, подальше опрацювання окреслених тут напрямків.

Список використаних джерел

1. Боднарук І. Між двома світами. Вибрані статті про українських письменників / Іван Боднарук ; укладач В. Оліфіренко. – Донецьк :

- Український Культурологічний Центр, Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т. Шевченка, 1997. – 174 с.
2. Вовк В. Ораторія хвали / Віра Вовк. – Львів : БаК, 2015. – 168 с.
  3. Залеська-Онишкевич Л. Різні світи Віри Вовк / Лариса Залеська-Онишкевич // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літ. критики ХХ ст. : У 3-х кн. – Кн. 3. – К. : Рось, 1994. – С. 97–107.
  4. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.

References

1. Bodnaruk I. *Mizh dvoma svitamy. Vybrani statki pro ukrainskykh pysmennykiv* [Between two worlds. Selected works on Ukrainian writers]. Donetsk, 1997, 174 p. (in Ukrainian).
2. Vovk V. *Oratoriya khvaly* [Oratorio of praise]. Lviv, 2015, 168 p. (in Ukrainian).
3. Zaleska-Onyshkevych L. Rizni svity Viry Vovk [The different worlds of Vira Vovk]. In: *Ukrainske slovo: Khrestomatiya ukrainskoi literatury ta lit. krytyky XX st.: U 3-kh kn., Kn. 3.* Kiev, 1994, pp. 97–107. (in Ukrainian).
4. *Literaturoznavchyj slovnyk-dovidnyk* [The literary reference dictionary]. Kiev, 1997, 752 p. (in Ukrainian).

Николай Серобаба. Элементы мироустройства в лирике Веры Вовк.

Статья является попыткой создания определённого уровня детальности портрета В.Вовк-поэтессы и вмонтирования его в контекст украинской литературы второй половины прошлого века и начала нынешнего путём обозначения особенностей художественной реализации авторской концепции мироустройства, а также освещения специфических черт поэтики, версификации образцов лирики, составляющих сборник «Оратория хвалы». Установлено, что основное внимание в поэзиях сборника уделено их смысловой нагрузке, формальные факторы при этом часто игнорируются, либо же существенно нарушаются, что в отдельных случаях делает почти невозможной идентификацию сочинения по парадигме систем версификации. В тематическом спектре лирики проанализированные сочинения представляют собой в основном синтез пейзажной лирики с философской, человек здесь предстаёт в большинстве случаев в роли отстранённого повествователя-обсерватора, наделённого в отдельных случаях эмпатией.

Ключевые слова: мир, мироустройство, лирическое «Я», смысловая нагрузка, поэзия.

Mykola Sirobaba. The Elements of the World Order in the Vira Vovk's Lyrics. The article is an attempt to recreate a certain level of detail portrait of the poet Vira Vovk in the context of Ukrainian literature of the second half of the last century and the beginning of present century by means of designation of the fictional features of the implementation of the author's conception of the world order and of elucidation

of the specific features of her poetics, versification of poetry samples in Vovk's collection «Oratorio of praise». It was found that the focus of the poetry in this collection given to their meaning, its formal factors is often ignored or violated which is essentially in some cases because it made her poems nearly impossible to identify in the paradigm of systems of versification. The thematic spectrum of poetry in analyzed works is mainly the synthesis of pastoral poetry with philosophy, a man in these poems appears in most cases as a detached narrator-observer, who is endowed with empathy in some cases.

Keywords: world, world order, the lyric «I», meaning, poetry.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2015 р.

УДК 821.133.1(493)-2.09

Вікторія Соколова

Коло та лабіринт як хронотопні параметри ранньої драматургії М. Метерлінка

У статті розглядається проблема параметрів часу та простору у ранній драматургії М. Метерлінка, які часто організуються у форми кола та лабіринту. Аналізується багатовекторність символічних значень кола та лабіринту, їх просторові та часові координати розглядаються в зовнішньому (локальному) та внутрішньому (психологічному) значенні. Простежується зв'язок цих образів із наскрізними для ранніх драм М. Метерлінка мотивами смерті, фатуму, сліпоти, невідомого.

Ключові слова: коло, лабіринт, хронотоп, символ, драматургія, мортальний простір, психопомп, М. Метерлінк.

Хронотоп є важливою характеристикою художнього образу і водночас способом створення художньої дійсності. В особливостях організації часових та просторових координат художнього твору реалізуються філософські та естетичні позиції письменників.

З другої половини ХХ ст. в колі наукових зацікавлень літературознавців важливе місце посідає аналіз часопросторових параметрів твору; дослідження авторської оцінки розгортання локальних та психологічних процесів у вимірах часу і простору, втілення категорій хронотопу в образах-символах. Концептуальні дослідження з проблем часу і простору належать таким філософам та літературознавцям як М. Бахтін, Г. Башляр, А. Бергсон, Г. Г. Гадамер, М. Гайдегер, Д. Ліхачов, Ю. Лотман. Наукова концепція, розроблена